

AZ 1976. ÉVI FORUM KÉPZŐMŰVÉSZETI DÍJ ODAÍTÉLÉSÉNEK DOKUMENTUMAI

A Forum Képzőművészeti Díj bíráló bizottsága — Ács József, Bela Duranci (elnök) és Petrik Pál — 1977. április 1-én megtartott értekezletén Sárfrány Imre szabadkai festőnek ítélte oda az 1976. évi képzőművészeti díjat, huszonöt éves művészi munkásságának és a tavaly megrendezett nagy sikerű retrospektív tárlatának elismeréséül.

SÁFRÁNY IMRE

Sáfrány Imréről először Szabó Gyurkától hallottam 1946—47-ben, amikor Topolyán járt . . . Egy nagy tehetség tűnt fel, merész, bátor kolorista, akire számítani lehet és kell is. Szabó Gyurka akkori művészeti nézetei Van Gogh, fauves-izmus és expresszionizmus eszmevilágában gyökereztek, és ezzel a mércével mérte Sáfrány tehetségét is. Sáfrány a háború alatt nőtt fel, és közvetlenül a felszabadulás után indul művészi pályája. Merészség, bátorság jellemezte indulását, talán mert sikerült neki átmenteni gyermekorát a férfikorba. Abban az időben, amikor „a nevelés laza volt”. A 14—15. életév után, ha a tapasztalati és intellektuális „kultúrréteg” nem nyomja el a gyermekkor érzelmi-értelmi magvát, s így akár részben is, de „átmentődik”, akkor beszélhetünk eredeti tehetségről; ennek nem kell felnőttkorában újra felfedeznie gyermekkorát, hogy visszajusson az első vízióhoz. Talán Sáfrány művészetének is ilyen az eredete. A forma egyszerűsége, „fejletlensége”, tudatos védekezése a bonyolultságtól, hogy a színeket szolgálhassa, hogy festészetében a színé legyen az elsőség. Nem jár együtt az artikulált forma a szabad, tobzódó színekkel, a nyers festéssel, a széles ecsethúzásokkal. Ezt Sáfrány annyira tudta, hogy ösztönszerűen tartózkodott a bonyodalomtól. A színekre épülő festésmód lobogó, örömteljes, harsogó, ugyanakkor lendületes, ellenállásokat győz le, darabos és brutális is. Megható a rajongása, imponáló az önállósága, a színéi az élet örömét harsogják, de ugyanakkor a színek az „anyagba szorultak”.

Sáfrány Imre: Őnarckép

Anyagszerűségük visszahúzza, „képtelenek repülni”, sóvárogják a szabad, lebegő látványt. Sáfrány ebben a fázisában is földközelen maradt, távol álltak tőle az atmoszférikus könnyedségek, az áttetsző színek. Témái között leggyakoribbak a szántóföldek, a tárgyak, a csendéletek, az arc képek. Nagyon is tiszteli az anyagi életet. Azonosul a földdel, de színei az élet iránti szeretetét hirdetik. Vaskos rajongás, melyben „magunkra ismerünk”.

Sáfrány élénk és ellentmondásokkal teli életműve ma már, nagyobb távlatból, tisztábban látható, és látjuk is: különválasztható benne az, ami a folytonossághoz tartozik, attól, ami a folytonosságot megszakítja. Tehát tehetségének lényegét megkülönböztetjük attól, amit a környezet adott, elvett vagy követelt tőle. Leválasztjuk eredeti tehetségéről a konfliktusokat, művészeti nézeteinek igazáért vívott harcait. Művészete és nézetei a látvány és a polémia, a hangosság és a színesség, a bohém élet és a hagyományok tisztelete között alakult ki. Művészete az életével volt azonos, és így naponta vívta meg mind egzisztenciális, mind művészeti harcait. Legfőbb élelsruksége a szabadságélmény, amit naponta újra és újra meg kellett valósítania. Művészetének ez különösen jelentős vonása.

Művészetét egyetlen mércével nehéz felmérni, mert életművét közbeeső fázisok szövik át. Festményei mellett kollázsai és applikációi is jelentősek. Ezekben az intellektuális játék, az ízlés és a szellemesség sziporkázva jelenik meg. De az elmúlt 25 év alatt életműve fővonulata mindig a festészet volt.

Festészetét a kifejezés szabadsága, az előítéletektől való mentesség, a szín fölszabadítása, a vastag és magas festés, vagy a faktúra típusai szerint tekinthetjük át és értékelhetjük. Ez a festői szabadság két évtizeddel ezelőtt meghökkenítő volt, megértéssel, de tiltakozással is fogadták. Az esztétikai és művészeti nézetek túl gyors változása kellett volna ahhoz, hogy Sáfrányt „mindenki” megértse. (Ki az, aki ilyesmit mer a publikum szemébe dobni? — írta egy újság.) Főlháborodást keltett Szabadkán is. De ugyanakkor a művészetre terelte a figyelmet, és Sáfrány festészete és bohémisége foglalkoztatta a közönséget. Polemizált és művészeti kérdésekről írt, nyilatkozott, közvéleményt formált, és hozzájárult a vajdasági művészeti élet kialakításához. Mindenét adta, azzal, hogy meggyőződéssel alkotott, amikor festett és amikor írt.

Művészete eredeti vonásait talán gyerekkorában kell keresni. Többet tanult önmagától, és valószínűleg azoktól, akik bátorították, mint „másoktól”. Az akadémiát az újvidéki főiskolával cserélte föl, mert itt nagyobb volt a szabadság. A főiskola akkor mentes volt az akadémiai körtöttségektől, mint általában az új intézmények. 1951-ben tagja lett egy belgrádi művészeti csoportnak (Samostalni), amely az ULUS-on belül alakult meg.

Sáfrány koraerő és gyorsan élő művész. 1955-ös párizsi tartózkodása

alatt festett képeit, majd azt követően az itthoni alkotásait is nagy sikerrel állította ki. Az újságpapírra festett képek, a mulandó anyag, a sziporkázó és rögtönző festésmód, a gyorsan tovatűnő jelenségek, az élet változásait, az élet szépségének mulandóságát jelképezték. Ez az életszemlélet a líraiság, az érzékenység és érzékiség, a pátoasz művészi magatartásformáiban nyilvánult meg. De Sáfvány a jelenségvilágból, „a földi szenvedélyektől” (s ebben kezdeti lépéseinek ellentéte figyelhető meg) az ízlés, az ötlet, a szellemesség felé fordult. Kollázsjaiban közeli és bensőséges művészetet alkotott, melyben minimálisra csökkentette az eszközök számát, hogy szellemességét jobban kifejezésre juttathassa.

Ellentétes mozgásokon alapszik Sáfvány művésze, s ha részeire bontanánk, akkor az anyag és a fény fogalmi köré lehetne csoportosítani művészetének elemeit. Ez ugyan túl általános megállapítás, de ebből kiindulva közelebb juthatunk Sáfvány művészetének megértéséhez és szerepének fölméréséhez. Motívumainak tárgyi jellege van; tárgyainak egyszerű formája egyszerűbb és rudimentálisabb már nem is lehet, a jelek (a szignum) világát közelíti meg. De anyagszerűségük annál dúsabb; túllépi a tapasztalás és a látás jelenségi határát, és az „érzékekhez tapad”. Sáfvány nem elégszik meg valaminek a meglátásával és tudomásul vételével, hanem bekebelezi, birtokba kívánja venni; azonosul az anyaggal. Ez a hitelesen paraszti, ősi „tenyeres-talpas”, földszagú magatartás elégedetlenséget váltott ki a finom látvánnyal megelégedő, intellektuális, esztétikai nézeteket valló kultúrközegben; más Sáfványt vártak. Ilyen flamand vagy rubensi érzékiség nálunk, a Vajdaságban, bizonyos változatokban előfordul ugyan, leginkább Konjović festészetében, de ott drámai feszültséggel párosul. Sáfványnál viszont nyíltabban és gyermeki bájjal van jelen a vaskos életerő. Anyag a szín is, Sáfvány az anyaggal élni tud, érzékeit kitölti, de az anyagot a színessége által jelenségként fogja föl. Lelki, artikulált érzelmi minőségeket vált ki a szín. Az ábrándok, a költői hangulatok a szellem szféráiba lendülnek a színnek által. Sáfvány művészetében a mesélő, tiszta lelkű, gyermeki világ valósul meg, melyre nemcsak mint valami távoli reményre gondol, hanem amihez közel érzi magát, vagy vissza tud hozzá jutni. Egyszóval, a színnek víziójának irányába vártuk a művész fejlődését. Várható volt, hogy Sáfvány az anyagból a szín útján jut el az üdvösséghez, vagyis hogy lemond az anyagról és színes lírai hangulatművészetet alkot meg. De nem így történt.

Legszembetűnőbb volt kezdetben a téma, tehát a tartalom változása. A hedonista életöröm után a tuskék és bogáncsok sorozata, illetőleg fázisa következett. Az anyag többé nem a szín fölszabadító irányába hatott. Az anyag nem tagadhatja meg magát, így csak rövid időre engedett Sáfvány a színutópiának, és az embert emésztő tapasztalati világ felismerése a gyarlóságok felé vezette. A tuskék és bogáncsok fejezték ki a valóságot, amit a festő „érezni kezdett”. A spektrum új színei (barnák, földszínűek,

szürkék) a „kárhozatra”, a hétköznapiságra ébresztették. Ez az igazság. Sáfrány fokozatosan a tónusfestés felé haladt, de a színkitörésekről ott sem mondott le, viszont kompozíciója tovább tagolódott, szervezettebb lett; erre készítették szemléletének változásai, és szellemének új térfoglalása. Művészetében az őt jellemző ellentmondások végső és dialektikus sarkítása alakult ki. Az irracionalista ellentétet, mint minden ilyen folyamatban, logikusan várható volt. A virágcsendéleteket, a virágok az ablakban vagy általában a virágot ábrázoló képeit, a magyar népművészet inspirálta. A naiv, egyszerű régmúlt világa gyógyír volt a tuskék világa után. A tuskék korszakában még hős volt, most intim lírikussá lett. Sáfrány a 18. század hangulatát népdalszerűen idézi meg kis képein. Ekkor „megható szerénység” jellemzi, amire művészetében Sáfrány egyébként gyakran kötelezte magát. A virág-képek fázisában mintha csak a kuruckor végére és a klasszicizmus kezdetére kívánna egyéni módon vigaszt lelteni. Sáfrány akkor Bartók népzenei motívumainak felhasználására hivatkozott, ezeket kívánta a festészet nyelvéen megszólaltatni. Festészetének ez az erősen érzelmi beállítottságú fázisa megható... A szeretetét kínálja és adja, mellette tesz bizonyosságot, mégsem kellett, vagy csak keveseknek kellett. A csalódás érzése árnyékot vet, ami tónusfestészetében jelenik meg. Áttér az egy színnel való festésre. Csak önarcképére kell rátekinteni.

Vigasztalan helyzetében Sáfrány a művészetben talál szövetségest. Kereste-kutatta azt a jelképet — a sámánt —, amit „közbe kell iktatni” és közvetítésével választ kaphat kérdéseire, megvilágosodhatnak előtte a dolgok, vagy eljuthat ahhoz, amivel együtt született és aminek be kell teljesednie. A sámán az igazság földeítésében és fölismerésében támogatja. A sámán fölkeresi a szellemeket, hogy tőlük bizonyos kérdésekre választ kapjon. Ez a révület állapota, a megszállottságé; a lélek elhagyja a testet, hogy később visszatérjen. Ez az élmény fokozatosan fejlődött ki Sáfrány festészetében, mígnem szimbólumként megnevezhette s tudatosíthatta. A festés és a lélek, az anyag és a szellem között közvetít a sámán; az anyagi és a szellemi dolgok sáfárja. A sámán lelke elhagyja önkívületben lévő testét, fölkeresi a szellemeket, azok fölvilágosítást adnak neki, s amikor a lélek visszatér a testbe, megszállja a sámánt, és közvetít, vagyis megnyilatkozik. Sáfránynál a szín az anyag jelensége csupán, a szín a lélek, de közöl is a szín, informál, a kérdésekre válaszokat ad. (Csak értelmezni kell tudni fizikában, lélektanban egyaránt.) De „önkívületben hagyja” az anyagot (a festő anyagát), és a sámán lebeg a térben a „test fölött”, még nem tért vissza a javaslással. Lehet, hogy fölvette a kapcsolatot a szellemekkel, látja vagy tudja az igazságot, de még nem szállta meg a testet, hogy fölvilágosítsa azt.

Ma Sáfrány művészetében az egykori „fejletlen” és naiv elemek, különösen a forma, nem jelent hátrányt. Merészségét, bátorságát látjuk meg benne és becsüljük. De lehet, hogy a vajdasági festészet háború utáni

gyermekkorához vágyódunk most vissza. És a naivitás nagy erényt jelent. Általa nem a Sáfrány-festmények, a képek, hanem az út, az életműhöz vezető út jut előtérbe. Ez a tanulságos, nem annyira a látvány.

ACS József

Miután a döntést meghoztuk, igyekszem így visszaemlékezni Sáfrány Imre művészetének elmúlt huszonöt esztendejére, ahogyan az bennem él.

Sáfrány Imre művészetében a sokrétűség dominál; arcképein, figuráin, tájain és a csendéletein át szabadon, magabiztosan és főként merészen válogatja témáit, mondanivalóját is ugyanilyen merész festői módszerekkel fejezi ki. Ez életfelfogásából, művészi hitvallásából ered.

Már egészen fiatalon fejlett képzőművészeti kultúrája volt: *arcképei*, a Kobalthajú nő, Vinkler Imre stb., széles ecsethúzásokkal készült festmények, amelyekben finoman érzékelteti a térbeliséget is. Ezekben a festményeken a nagy, mélyen ülő szemek és a száj az, amire Sáfrány különösen ügyel, talán úgy is mondhatnánk, a szem és száj a modell jellembeli ki-fejezője. *Figurái*: kocsisok, hóhányók, általában kissé groteszk formák. Ezekről tud festőnk egyszerűen, a rá jellemző széles gesztusokkal lenyűgöző élményt teremteni. Sáfrány kedvenc témái a korzó (sétány), a szabadkai városháza, a györgyeni szállások, a jellegzetes világos palettán, vastag pasztás felületekben ágyazott formák. A részletek nincsenek aprólékosan kidolgozva, mégis meggyőzően hatnak. Éppen ezeknél a képeknél kell kiemelni a vertikális és horizontális komponálás nagyszerűségét, amivel a kis méretű képein is monumentális hatást tud elérni.

Sáfrány csendéleteinek fő erénye, hogy érzékkel, mértékkel hangsúlyozza a tárgyak rajzosságát és plasztikusságát. Temperái és vízfestményei az erősen felhígított színnek miatt „átlátszóbbak”, de a telítettebb felületen mindössze néhány vonással is élményt tud varázsolni. Mindezekben nagy szerepet játszik a szimbolikus jelek használata.

Innen jut el Sáfrány a kórók és számártüskék világába, abba a világba, ahol már teljesen szabadon kreálja ezt az ágas-bogas világot és amely híd is egyben a Sámánok világához. Itt már nincsenek utánozható példák, itt Sáfrány Imre állít fel új esztétikai normákat.

PETRIK Pál

Sáfrány Imre minden bizonnyal azoknak a modern vajdasági festőknek a csoportjába tartozik, akiknek munkásságával e vidék képzőművészeti életének nagy perceit tudjuk dokumentálni. Egészen konkrétan: ezek a Sáfrány Párizsból való hazatérése utáni, tehát az 1955 körüli évek, ami-

kor festők szabadon és gátlástalanul hirdette a modern művészetet, nem törődve az akkori közönség és részben a kritika még konzervatív véleményével. Valamennyien zavartan álltunk Sáfrány 1955-ös Párizsi bolyongások és az egy évvel később megrendezett Vajdasági szántók és mezők című kiállításán. Nem véletlenül.

E két kiállítás aligha volt a párizsi hatások szülte mámor rövid életű festői eredménye, hanem logikus következménye a nálunk akkoriban kialakuló, az avantgarde kifejezési forma iránti rajongásnak.

Kezdve a gimnáziumi évek konvenciómentes alkotásaitól, Sáfrány mindig az események sodrásában volt. Már 1952-ben szerepel a Samostalni néven ismert, új kifejezési formákat kutató csoport tárlatán, s ugyanebben az évben részt vesz az első háború utáni vajdasági művésztelep, a zentai művésztelep létrehozásán.

Sáfrány képeiben, esszéiben és fellépésében is olyan embert, kitartó képzőművészt ismerünk meg, aki mindig és mindenben az újat, az egyéni hangot igyekezett megtalálni. Az ő munkássága a bátor törekvéseket példázza, egy olyan vidéken, ahol a képzőművészet terén sok kezdeményezés történt ugyan, de egy kissé mindig vidékies maradt.

A nemrégiben megrendezett, festői munkássága 25 évének szentelt retrospektív kiállítás ékesen bizonyítja mindezt. A „kis dolgok” iránti vonzalma és ezen belül a kifejezés, amely könnyedségével annyira magával ragadó, hogy szinte mindenkiben felvillantja a kreatív munka iránti hajlamot. Temperái, olajfestményei, kollázsai és faliszőnyegek optimizmust sugároznak, annak ellenére, hogy a szimbolikus formában a nem éppen kényelmes életéről vallanak. Ettől függetlenül képei humánus vallomások az emberhez közel álló dolgokra, az örömeikről például.

Képei mintha egyetlen lélegzetvételtől születnének. De nem elhamarkodottak. Az öt megragadó pillanat eredményei. Sáfrány is, akárcsak a művésztelepeken felbukkanó festők többsége, a mi környezetünk modern, tehát kíváncsi dolgozóinak fest. Sáfrány némileg „sámános”, illanó, előreláthatatlan és élénk ritmusú jelenlétét képzőművészetünk életében ezúttal a Forum-díj nyugtázza, de ez a díj egyúttal a hatvanas évek képzőművészeti élete átalakulásának is elismerése. Sáfrány retrospektív tárlatához mérhető újabb festői bemutatkozások mondhatnak majd sokat erről a dinamikus és jelentős időszakról.

Most áprilisban, véletlenül ugyan, de valahogy minden a sáfrányi gyorsaság stílusában történt. Besoroltuk a legérdemesebb vajdasági képzőművészek közé, mégpedig az írók javaslatára is, mert ő minden bizonnyal író a festők és festő az írók között, vidékünk kiteljesedett alkotója.

Bela DURANCI